

تبیین اثرات انگیزه های محافظه کاری در حسابداری بر سطح بهره وری شرکت ها

نویسنده مسئول: سیروس سعادت منش*

۱- گروه حسابداری، موسسه آموزش عالی اندیشه جهرم (غیردولتی - غیر انتفاعی)، ایران

چکیده

محافظه کاری حسابداری یکی از رویکردهای مهم در گزارشگری مالی است که اعمال آن می تواند تحت تأثیر انگیزه های مختلفی از جمله انگیزه های قراردادی، مالیاتی و سیاسی قرار گیرد. از سوی دیگر، بهره وری شرکت ها یکی از شاخص های مهم ارزیابی عملکرد اقتصادی محسوب می شود. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف تبیین اثرات انگیزه های محافظه کاری در حسابداری بر سطح بهره وری شرکت ها انجام شده است. در این پژوهش، انگیزه های قراردادی، مالیاتی و سیاسی به عنوان متغیرهای مستقل و بهره وری شرکت ها به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی - همبستگی است. نمونه پژوهش شامل ۱۰۳ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۳ است. داده های مورد نیاز از اطلاعات مالی شرکت ها گردآوری و با استفاده از مدل های رگرسیونی داده های تابلویی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. نتایج آزمون فرضیه ها نشان داد که بین انگیزه قراردادی و سیاسی با سطح بهره وری شرکت ها رابطه ای مثبت و معنی دار وجود دارد. همچنین، بین انگیزه مالیاتی و سطح بهره وری شرکت ها رابطه ای منفی و معنی دار مشاهده شد. در مجموع، یافته های پژوهش نشان می دهد که انگیزه های مختلف محافظه کاری حسابداری با سطح بهره وری شرکت ها رابطه معنی دار دارند و جهت این رابطه با توجه به نوع انگیزه متفاوت است.

واژه های کلیدی: محافظه کاری - انگیزه مالیاتی - انگیزه قراردادی - انگیزه سیاسی - سطح بهره وری شرکت ها.

۱. مقدمه

محافظه کاری یکی از مفاهیم دیرپای حسابداری و از ویژگی های مهم گزارشگری مالی محسوب می شود که در شکل گیری و ارائه اطلاعات حسابداری نقش قابل توجهی دارد. این مفهوم بر رویکردی مبتنی است که در شرایط عدم اطمینان، شناسایی آثار نامطلوب اقتصادی را با سرعت و شدت بیشتری نسبت به آثار مطلوب مورد توجه قرار می دهد. در نتیجه، در مواجهه با اخبار نامساعد، احتمال شناسایی کاهش ارزش دارایی ها و کاهش سود بیشتر است، در حالی که در برابر اخبار مساعد، افزایش ارزش دارایی ها و سود تا زمانی که شواهد کافی وجود نداشته باشد، با احتیاط بیشتری صورت می گیرد. از این منظر، محافظه کاری حسابداری می تواند به انعکاس مناسب تر رویدادهای اقتصادی در ارقام حسابداری و افزایش قابلیت اتکای اطلاعات مالی کمک کند (توانگر و کیوان فر، ۱۳۹۸).

محافظه کاری در طول سالیان متمادی جایگاه خود را در فرآیند گزارشگری مالی حفظ کرده است. یکی از دلایل اهمیت این مفهوم، نقش آن در محدود کردن آثار نگرش های خوش بینانه مدیریت بر اطلاعات ارائه شده در صورت های مالی است. به بیان دیگر، استفاده از رویکرد محافظه کارانه می تواند موجب شود منافع اقتصادی با احتیاط بیشتری در گزارش های مالی منعکس شوند و زیان های احتمالی با سرعت بیشتری مورد توجه قرار گیرند. با وجود انتقادهای مطرح شده درباره آثار و پیامدهای محافظه کاری بر کیفیت اطلاعات حسابداری، این مفهوم همچنان یکی از موضوعات مهم در ادبیات حسابداری و گزارشگری مالی به شمار می رود. همچنین، در بازارهای سرمایه نوپا، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، حضور سرمایه گذاران عمده و نهادی و تمرکز بخش قابل توجهی از حقوق مالکانه شرکت ها در اختیار این گروه از سرمایه گذاران، از ویژگی های قابل توجه ساختار مالکیت محسوب می شود. چنین شرایطی می تواند اهمیت سازوکارهای نظارتی و دسترسی به اطلاعات مالی قابل اتکا را افزایش داده و توجه به شیوه های گزارشگری مالی و مفاهیمی همچون محافظه کاری را ضروری تر سازد (حساس یگانه و شهریار، ۱۳۸۲). با توجه به مباحث مطرح شده، مسئله اساسی پژوهش حاضر این است که:

آیا ارتباط معناداری بین اثرات انگیزه های محافظه کاری در حسابداری بر سطح بهره وری شرکت ها وجود دارد؟

در صورت وجود چنین رابطه ای، انگیزه های محافظه کاری در حسابداری تا چه میزان و در چه جهتی بر سطح بهره وری شرکت ها اثر می گذارند و یافته های حاصل از این رابطه تا چه اندازه با مبانی و نظریه های مطرح در حوزه حسابداری و مالی مطابقت دارند.

۲. مبانی نظری پژوهش

۱-۲. محافظه کاری حسابداری

محافظه کاری حسابداری یکی از رویکردهای مطرح در فرآیند شناسایی و گزارشگری رویدادهای مالی است که نحوه برخورد با شرایط همراه با عدم اطمینان را مورد توجه قرار می دهد. در محیط فعالیت شرکت ها، آثار اقتصادی برخی رویدادها در زمان وقوع به طور کامل مشخص نیست و تعیین پیامدهای نهایی آن ها ممکن است به گذشت زمان و دستیابی به شواهد بیشتر نیاز داشته باشد. در چنین شرایطی، محافظه کاری بر اتخاذ رویکردی محتاطانه در شناسایی و اندازه گیری آثار مالی رویدادها تأکید دارد.

این رویکرد در عمل به معنای آن است که هنگام مواجهه با رویدادهایی که پیامدهای اقتصادی آن ها هنوز به طور کامل مشخص نشده است، شناسایی منافع بالقوه با احتیاط بیشتری انجام شود. در مقابل، هنگامی که نشانه هایی از وقوع زیان یا کاهش ارزش اقتصادی وجود داشته باشد، انعکاس آثار نامطلوب در اطلاعات حسابداری می تواند با سرعت بیشتری صورت گیرد. بنابراین، محافظه کاری را می توان روشی برای مواجهه با شرایطی دانست که در آن، اطلاعات موجود درباره آثار مالی رویدادها با درجاتی از عدم اطمینان همراه است.

ویژگی اساسی محافظه کاری، برخورد نامتقارن با اخبار مطلوب و نامطلوب است. به این معنا که اخبار بد و زیان های اقتصادی با سرعت بیشتری در سود حسابداری منعکس می شوند، در حالی که انعکاس اخبار خوب و منافع اقتصادی به شواهد و اطمینان بیشتری نیاز دارد. باسو این ویژگی را با مفهوم «به موقع بودن نامتقارن سود» توضیح می دهد؛ به گونه ای که سود حسابداری در واکنش به اخبار بد، به موقع تر از اخبار خوب تغییر می کند (باسو^۱، ۲۰۱۴).

۲-۲. بهره وری شرکت ها

بهره وری یکی از مفاهیم اساسی در ارزیابی عملکرد واحدهای اقتصادی است و به رابطه میان نهاده های مورد استفاده و ستانده حاصل از فرایند فعالیت اشاره دارد. در سطح شرکت، نهاده هایی مانند نیروی کار و سرمایه در فرایند تولید و فعالیت اقتصادی به کار گرفته می شوند و بهره وری نشان می دهد این منابع تا چه اندازه برای ایجاد ستانده مورد استفاده قرار گرفته اند. از این منظر، افزایش بهره وری می تواند از طریق دستیابی به سطح بالاتری از ستانده با مقدار معینی از نهاده ها یا تولید مقدار مشخصی از ستانده با استفاده از منابع کمتر تحقق یابد (کولی^۲ و همکاران، ۲۰۰۵).

بهره وری در سطح بنگاه از اهمیت ویژه ای برخوردار است؛ زیرا شرکت های فعال در یک صنعت مشابه نیز ممکن است از نظر میزان بهره وری تفاوت قابل توجهی داشته باشند. این تفاوت ها می توانند از ویژگی های درونی شرکت، نحوه

¹ Basu

² Coelli

مدیریت منابع، شیوه های تولید و شرایط محیطی ناشی شوند. سیورسون^۱ (۲۰۱۱) با بررسی ادبیات بهره وری بنگاه ها، بر وجود تفاوت های قابل توجه میان شرکت ها از نظر بهره وری تأکید کرده و عوامل مختلفی را در توضیح این تفاوت ها مورد توجه قرار داده است.

از این رو، بهره وری را نمی توان صرفاً به افزایش حجم تولید یا میزان فعالیت شرکت محدود کرد؛ بلکه نحوه استفاده از منابع برای دستیابی به نتایج اقتصادی نیز بخش مهمی از این مفهوم را تشکیل می دهد. شرکتی که بتواند با منابع مشابه، ستانده بیشتری ایجاد کند یا برای دستیابی به سطح مشخصی از ستانده، منابع کمتری مصرف نماید، از بهره وری بالاتری برخوردار خواهد بود. بنابراین، بررسی بهره وری می تواند اطلاعات مناسبی درباره نحوه استفاده شرکت از منابع و توانایی آن در ایجاد ستانده اقتصادی فراهم کند (کولی و همکاران، ۲۰۰۵).

۳. پیشینه پژوهش

۳-۱. پژوهش های داخلی

آهنگری و همکاران (۱۴۰۳)، در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر مالکیت مدیریتی و ارتباطات سیاسی بر محافظه کاری حسابداری با نقش تعدیل گر اندازه شرکت»، به بررسی عوامل مؤثر بر محافظه کاری حسابداری پرداختند. نتایج نشان داد مالکیت مدیریتی تأثیر مثبت و معناداری بر محافظه کاری حسابداری دارد و اندازه شرکت این رابطه را تضعیف می کند. همچنین، ارتباطات سیاسی تأثیر منفی و معناداری بر محافظه کاری حسابداری دارد و اندازه شرکت این رابطه را تقویت می کند.

دیدار و همکاران (۱۴۰۳)، در پژوهشی با عنوان «نقش میانجی مسئولیت اجتماعی شرکتی بر رابطه بین مالکیت همزمان نهادی و بهره وری شرکت ها»، به بررسی رابطه مالکیت همزمان نهادی و بهره وری شرکت ها پرداختند. نتایج نشان داد مالکیت همزمان نهادی تأثیر مثبت و معناداری بر بهره وری شرکت ها دارد. همچنین، مالکیت همزمان نهادی موجب افزایش مسئولیت اجتماعی شرکت ها شده و مسئولیت اجتماعی شرکتی نیز در رابطه بین مالکیت همزمان نهادی و بهره وری شرکت ها نقش میانجی دارد.

مرادی شهدادی و سلمان زاده (۱۴۰۳)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر مالکیت نهادی بر اجتناب از مالیات و محافظه کاری حسابداری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، به بررسی رابطه مالکیت نهادی، اجتناب مالیاتی و محافظه کاری حسابداری پرداختند. نتایج نشان داد حضور سهامداران نهادی تأثیر مثبت و معناداری بر محافظه کاری حسابداری دارد و با کاهش رفتارهای پرریسک در گزارشگری مالی همراه است.

¹ Syverson

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

امامی ده چشمه و همکاران (۱۴۰۲)، در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر اخبار بد بر انگیزه های محافظه کاری در حسابداری»، به بررسی اثر اخبار بد بر انگیزه های مختلف محافظه کاری پرداختند. نتایج نشان داد اخبار بد تأثیر معناداری بر انگیزه قراردادی محافظه کاری ندارد، اما تأثیر مثبت و معناداری بر انگیزه مالیاتی و انگیزه سیاسی دارد. همچنین، انگیزه های مالیاتی و سیاسی در مواجهه با اخبار بد، از دلایل مهم افزایش محافظه کاری حسابداری هستند.

افکنده و حمید (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه عدم قطعیت اقتصادی با محافظه کاری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، به بررسی ارتباط میان عدم قطعیت اقتصادی و محافظه کاری حسابداری پرداختند. نتایج پژوهش نشان دهنده وجود رابطه میان عدم قطعیت اقتصادی و محافظه کاری حسابداری در شرکت های مورد بررسی بود.

بیرانوند و جنانی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه بین انگیزه های مالیاتی مدیران و مدیریت سود شرکت های عضو صنایع مختلف در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران» به بررسی رابطه بین انگیزه های مالیاتی مدیران و مدیریت سود شرکت ها پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که بین انگیزه های مالیاتی مدیران و کیفیت اقلام تعهدی اختیاری شرکت ها رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد. همچنین، بین گزارش های مالیاتی و کیفیت اقلام تعهدی اختیاری رابطه معنادار و مستقیم و بین تناقض مالیاتی و کیفیت اقلام تعهدی اختیاری رابطه معنادار و معکوس مشاهده شد.

مشایخی و شهبازی (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه نسبت بدهی، اندازه و هزینه سرمایه شرکت با محافظه کاری مشروط و غیرمشروط»، به بررسی عوامل مرتبط با محافظه کاری مشروط و غیرمشروط در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد نسبت بدهی، اندازه شرکت و هزینه سرمایه با محافظه کاری مشروط و غیرمشروط ارتباط دارند.

اسدی و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر محافظه کاری حسابداری بر تصمیم های سرمایه گذاری مدیران»، رابطه محافظه کاری حسابداری و تصمیم های سرمایه گذاری مدیران را بررسی کردند. نتایج نشان داد بین محافظه کاری حسابداری و سودآوری آتی رابطه معناداری وجود ندارد و در نتیجه، شواهد این پژوهش از نقش مهم محافظه کاری در تصمیم های سرمایه گذاری مدیران حمایت نمی کند.

فروغی (۱۳۸۸)، در پژوهشی با عنوان «رابطه محافظه کاری و عملکرد سرمایه گذاری شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، به بررسی رابطه محافظه کاری حسابداری و کارایی سرمایه گذاری پرداخت. نتایج نشان داد بین محافظه کاری و سرمایه گذاری بیش از حد رابطه منفی و معنادار وجود دارد و همچنین بین محافظه کاری و کارایی سرمایه گذاری رابطه مثبت و معناداری برقرار است.

۳-۲. پژوهش های خارجی

اولیا و پراپتینگزیا^۱ (۲۰۲۵) در پژوهشی با عنوان «تأثیر حاکمیت شرکتی، درماندگی مالی، مشوق های مالیاتی و اندازه شرکت بر محافظه کاری حسابداری در بخش بانکی اندونزی»، به بررسی عوامل مؤثر بر محافظه کاری حسابداری پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که متغیرهای مرتبط با وضعیت مالی و مشوق های مالیاتی در تبیین سطح محافظه کاری حسابداری شرکت ها نقش دارند.

اشفاق^۲ و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی با موضوع ارتباط ویژگی های هیئت مدیره و محافظه کاری حسابداری، به بررسی نقش ساختار هیئت مدیره و ویژگی های حاکمیت شرکتی در اعمال رویه های محافظه کارانه پرداختند. نتایج نشان داد که برخی ویژگی های مرتبط با استقلال و نظارت هیئت مدیره با سطح بالاتر محافظه کاری حسابداری ارتباط دارند.

یوسفیان^۳ و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «مسئولیت اجتماعی شرکتی و بهره وری کل عوامل: شواهدی از صنعت معدن اروپا»، رابطه مسئولیت اجتماعی شرکت ها و بهره وری کل عوامل را بررسی کردند. نتایج نشان داد که اقدامات مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکتی تأثیر مثبت و معناداری بر بهره وری کل عوامل شرکت های فعال در صنعت معدن اروپا دارد. همچنین، عواملی مانند شفافیت و گزارشگری، آموزش، سلامت و ایمنی و مدیریت منابع از عوامل مرتبط با این رابطه بودند.

یولیانتی^۴ و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی به بررسی نقش توانایی مدیران در انتخاب رویه های محافظه کارانه گزارشگری پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که ویژگی های مدیریتی می تواند بر میزان استفاده از محافظه کاری حسابداری اثرگذار باشد و تصمیم های گزارشگری مدیران تحت تأثیر ویژگی های سازمانی و شرایط شرکت قرار می گیرد.

گلوور و لوین^۵ (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «اجتناب مالیاتی و تخصیص ناکارآمد منابع» به بررسی پیامدهای اجتناب مالیاتی بر بهره وری بنگاه ها پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که اجتناب مالیاتی می تواند از طریق ایجاد اختلال در تخصیص سرمایه، موجب کاهش بهره وری کل عوامل تولید شود.

بندیک^۶ و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «مشوق های مالیاتی برای کوچک ماندن» به بررسی تأثیر مشوق های مالیاتی بر بهره وری بنگاه ها پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که برخی مشوق های مالیاتی مبتنی بر اندازه

¹ Aulia & Praptiningsih

² Ishfaq

³ Yousefian

⁴ Yulianti

⁵ Glover & Levine

⁶ Benedek

شرکت، در صورتی که به طور مشخص سرمایه گذاری های مولد را هدف قرار ندهند، اثر منفی و معناداری بر سطح و رشد بهره وری کل عوامل تولید دارند.

گارسیا لارا و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «محافظه کاری حسابداری و کارایی سرمایه گذاری شرکت»، رابطه محافظه کاری و کارایی سرمایه گذاری را بررسی کردند. نتایج نشان داد که محافظه کاری می تواند با کاهش کم سرمایه گذاری و محدود کردن بیش سرمایه گذاری، کارایی سرمایه گذاری شرکت را بهبود دهد. همچنین، اثر محافظه کاری در شرایطی که عدم تقارن اطلاعاتی بیشتر است، قوی تر گزارش شد.

سان و استوبز^۱ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان «مسئولیت اجتماعی شرکتی و بهره وری شرکت: شواهدی از صنعت شیمیایی ایالات متحده»، رابطه مسئولیت اجتماعی و بهره وری آتی شرکت ها را بررسی کردند. نتایج نشان داد که بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و بهره وری آتی شرکت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ به گونه ای که مسئولیت اجتماعی می تواند با افزایش بهره وری شرکت در دوره های آتی همراه باشد.

احمد و دوئلمن^۲ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان «شواهدی درباره نقش محافظه کاری حسابداری در نظارت بر تصمیم های سرمایه گذاری مدیران»، نقش محافظه کاری را در کنترل تصمیم های سرمایه گذاری مدیران بررسی کردند. نتایج نشان داد شرکت هایی که از محافظه کاری بیشتری برخوردارند، جریان های نقدی و حاشیه سود ناخالص آتی بالاتری دارند و با احتمال و میزان کمتری از اقلام خاص هزینه ای مواجه می شوند. این یافته ها از نقش محافظه کاری در نظارت بر تصمیم های سرمایه گذاری مدیران حمایت می کند.

بوشمن و پیوتروسکی^۳ (۲۰۰۶) در پژوهشی با عنوان «انگیزه های گزارشگری مالی برای حسابداری محافظه کارانه: تأثیر نهادهای قانونی و سیاسی»، نقش محیط قانونی و سیاسی را در ایجاد انگیزه برای گزارشگری محافظه کارانه بررسی کردند. نتایج نشان داد که ساختارهای قانونی، سیاسی، نظام مالیاتی و نهادی کشورها می توانند انگیزه های اعمال محافظه کاری حسابداری را تحت تأثیر قرار دهند.

واتس (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان «محافظه کاری در حسابداری: تبیین ها و پیامدها»، دیدگاه های مختلف درباره شکل گیری محافظه کاری حسابداری و پیامدهای آن را بررسی کرد. وی محافظه کاری را از منظر قراردادهای مالیات و عوامل نهادی مورد توجه قرار داد و نشان داد که انگیزه های اقتصادی و نهادی می توانند در شکل گیری رویه های محافظه کارانه گزارشگری نقش داشته باشند.

¹ Sun & Stuebs

² Ahmed & Duellman,

³ Bushman & Piotroski

۴. فرضیه های پژوهش

فرضیه اصلی: بین اثرات انگیزه های محافظه کاری حسابداری و سطح بهره وری شرکت ها رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به فرضیه اصلی پژوهش، فرضیه های فرعی ذیل مطرح می گردد:

۱. بین انگیزه قراردادی و بهره وری شرکت رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین انگیزه مالیاتی و بهره وری شرکت رابطه معناداری وجود دارد.
۳. بین انگیزه سیاسی و بهره وری شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

۵. روش پژوهش

پژوهش های علی مقایسه ای یا پس رویدادی، به پژوهش هایی گفته می شود که در آن ها احتمال روابط علت و معلولی از طریق مشاهده یک موقعیت، مورد پژوهش قرار می گیرد و عوامل علی موجه را در زمان گذشته جستجو می نماید.

به عبارت دیگر پژوهش پس رویدادی، از مطالعه عینی و منظمی برخوردار است که پژوهشگر هیچ گونه دخالت، و کنترل مستقیم بر روی متغیرهای تحت بررسی ندارد.

در روش نیمه تجربی (توصیفی)، پژوهشگر روابط بین متغیرها را بدون هیچ گونه تغییری و به گونه ای که در گذشته اتفاق افتاده اند، مورد بررسی و مطالعه قرار داده و تاثیر آن ها را بر سایر متغیرها آزمون می کند. به دلیل این که پژوهشگر هیچ گونه دخالتی در داده های مورد بررسی ندارد از روایی بسیار بالایی برخوردار است (عبدالخلیق و آجین کیا، ۱۳۷۹).

با توجه به مطالب عنوان شده، این پژوهش، در پی بررسی روابط بین متغیرها، و یا رفتارهایی که در گذشته اتفاق افتاده است، می باشد، بنابراین پس رویدادی و در حوزه پژوهش اثباتی، طبق آمار و اطلاعات رخ داده قبلی شرکت ها، و از نوع نیمه تجربی استفاده شده است.

فرایند جمع آوری داده ها در دو مرحله انجام می گیرد. در مرحله نخست، با استفاده از روش کتابخانه ای، مبانی و چارچوب نظری و در مرحله دوم برای محاسبه متغیرهای مورد نیاز، صورت های مالی حسابرسی شده شرکت ها، از سایت رسمی سازمان بورس و هم چنین از سامانه اطلاعاتی تدبیر پرداز، استفاده می گردد.

۵-۱. دوره آزمون، جامعه و نمونه آماری پژوهش

جامعه آماری این پژوهش، شرکت هایی می باشد که از تاریخ ۱۳۹۷ لغایت ۱۴۰۳ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده اند. به منظور حصول اطمینان و قابل استناد بودن نتایج به دست آمده، شرکت هایی که بعد از سال در

طی دوره پژوهش خروج از بورس داشته اند در جامعه ی آماری قرار نخواهند گرفت. لذا در هر مرحله معیارهای زیر جهت باقی ماندن شرکت ها در بررسی آماری مد نظر قرار خواهند گرفت و شرکت هایی که شرایط مناسب را نداشته باشند حذف می شوند.

۱. پذیرش شرکت در بورس اوراق بهادار تهران تا پایان اسفندماه و منتهی بودن سال مالی آن به پایان اسفند ماه.

۲. عدم تغییر سال مالی شرکت مورد بررسی در طی دوره های مورد نظر.

۳. نوع شرکت سرمایه گذاری، بیمه ای، واسطه گری و بانک ها نباشد.

۴. شرکت مورد پذیرش این پژوهش اطلاعات مالی خود را در دوره زمانی ۱۳۹۷ الی ۱۴۰۳ به شکل کاملی ارائه کرده باشد.

با توجه به موارد فوق تعداد ۱۰۳ شرکت مورد بررسی قرار می گیرد.

۶. متغیرهای پژوهش و روش اندازه گیری آنها

متغیرهای این پژوهش به منظور آزمون فرضیه ها به سه گروه متغیرهای مستقل، وابسته و کنترلی تقسیم می شوند که در ادامه به تشریح آنها می پردازیم.

۶-۱. متغیر مستقل

انگیزه های محافظه کاری حسابداری

محافظه کاری در ادبیات حسابداری با تفاوت در الزامات شناسایی سود و زیان و انعکاس محتاطانه تر اخبار نامطلوب در گزارش های مالی شناخته می شود. واتس، انگیزه های مختلفی از جمله قراردادهای، مالیات و الزامات و فشارهای قانونی و سیاسی را از جمله توضیحات شکل گیری محافظه کاری در حسابداری مطرح می کند (واتس، ۲۰۰۳).

با توجه به هدف پژوهش حاضر، انگیزه های محافظه کاری در سه بعد اصلی مورد بررسی قرار گرفته اند:

CM	۱- انگیزه قراردادی	انگیزه های محافظه کاری
TM	۲- انگیزه مالیاتی	
LM	۳- انگیزه سیاسی	

۱- انگیزه قراردادی محافظه کاری حسابداری

برای سنجش انگیزه قراردادی محافظه کاری حسابداری، نسبت بدهی به جریان وجوه نقد شرکت به عنوان شاخص این انگیزه در نظر گرفته می شود (کالن^۱ و همکاران، ۲۰۱۵). بر اساس این معیار، هرچه مقدار این نسبت کمتر باشد، می توان انگیزه بیشتر شرکت برای اتخاذ رویکردی محتاطانه در جهت کنترل و کاهش تعهدات بدهی را استنباط کرد.

$$cm = \frac{Total\ Debt}{Cash\ Flow}$$

که در آن:

- Total Debt: کل بدهی ها (بدهی های جاری و غیر جاری)
- Cash Flow : جریان وجوه نقد عملیاتی

۲- انگیزه مالیاتی محافظه کاری حسابداری

برای عملیاتی سازی انگیزه مالیاتی محافظه کاری، از معیار ارائه شده در پژوهش (برنمن^۲، ۲۰۱۸) استفاده می شود. بر این اساس، تغییرات نسبت مالیات ابرازی شرکت در سال جاری نسبت به سال قبل بررسی می شود. چنانچه این نسبت در سال (t) در مقایسه با سال (t-1) حداقل ۵ درصد کاهش داشته باشد، مقدار شاخص انگیزه مالیاتی برابر با یک در نظر گرفته می شود؛ در غیر این صورت، مقدار آن صفر خواهد بود. در نتیجه، افزایش تعداد سال هایی که این شاخص مقدار یک به خود می گیرد، بیانگر شدت بیشتر انگیزه مالیاتی محافظه کاری در شرکت است.

۳- انگیزه سیاسی محافظه کاری حسابداری

از دیدگاه هزینه سیاسی، شرکت های بزرگ تر و دارای دارایی های بیشتر می توانند بیشتر در معرض توجه و مداخلات نهادهای دولتی، قانون گذاران و سایر گروه های ذی نفوذ قرار گیرند. در چنین شرایطی، گزارشگری محافظه کارانه می تواند از طریق انعکاس محتاطانه تر وضعیت مالی شرکت، زمینه کاهش هزینه های سیاسی مورد انتظار را فراهم کند. بر این اساس، اندازه شرکت به عنوان شاخصی برای سنجش میزان مواجهه شرکت با هزینه های سیاسی مورد استفاده قرار می گیرد. در پژوهش حاضر، برای عملیاتی سازی انگیزه سیاسی محافظه کاری، از لگاریتم طبیعی مجموع

1 Kalan et al

2 Bornman

دارایی های شرکت استفاده می شود. بنابراین، مقدار بالاتر این شاخص نشان دهنده اندازه بزرگ تر شرکت و در چارچوب نظریه هزینه سیاسی، بیانگر مواجهه بیشتر شرکت با هزینه های سیاسی بالقوه است (واتس و زیمرمن^۱، ۲۰۱۷).

۲-۶. متغیر وابسته

بهره وری شرکت

برای سنجش بهره وری شرکت، نسبت ارزش افزوده ایجاد شده به مجموع هزینه نیروی کار و مخارج سرمایه ای شرکت مورد استفاده قرار می گیرد. ارزش افزوده نیز از تفاضل کل فروش شرکت و هزینه کل مواد مصرفی محاسبه می شود. بر این اساس، شاخص بهره وری از تقسیم ارزش افزوده بر مجموع هزینه نیروی کار و مخارج سرمایه ای به دست می آید (نیزار^۲ و همکاران، ۲۰۲۴).

مقدار این شاخص، میزان توانایی شرکت در ایجاد ستانده در مقایسه با منابع مصرف شده را نشان می دهد. مقدار کمتر از یک بیانگر آن است که ارزش افزوده ایجاد شده نسبت به مجموع نهاده های مورد استفاده در سطح پایین تری قرار دارد. مقدار برابر با یک نشان دهنده برابری ارزش افزوده با مجموع هزینه های نیروی کار و مخارج سرمایه ای است. در مقابل، مقدار بیشتر از یک بیانگر آن است که شرکت نسبت به منابع مورد استفاده، ارزش افزوده بیشتری ایجاد کرده و از بهره وری بالاتری برخوردار است.

$$MFP = \frac{\text{Total Material Cost} - \text{Total Sales}}{\text{Total Capital Expenditures} - \text{Total Labor Cost}}$$

در مدل فوق:

MFP = بهره وری شرکت

Total Sales = کل فروش

Total Material Cost = هزینه کل مواد

Total Capital Expenditures = مخارج سرمایه ای

Total Labor Cost = کل هزینه نیروی کار

¹ Watts and Zimmerman

² Nizar

۳-۶. متغیر کنترلی

سه متغیرهای کنترلی جهت بررسی و تجزیه و تحلیل برای این پژوهش در نظر گرفته شده است که شامل ارزش روز به ارزش دفتری، اندازه شرکت و اهرم مالی می باشد.

نسبت ارزش روز به ارزش دفتری

نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری از تقسیم ارزش بازار حقوق صاحبان سهام شرکت بر ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام در پایان سال مالی به دست می آید. ارزش بازار حقوق صاحبان سهام نیز از حاصل ضرب تعداد سهام شرکت در قیمت هر سهم در پایان سال مالی مورد نظر محاسبه می شود. بر این اساس، در پژوهش حاضر نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری به عنوان یکی از متغیرهای کنترلی، از طریق مقایسه ارزش بازار حقوق صاحبان سهام با ارزش دفتری آن اندازه گیری می شود (فروغی و عباسی، ۱۳۹۷).

مقدار بالاتر این نسبت نشان دهنده آن است که ارزش گذاری بازار شرکت نسبت به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام در سطح بالاتری قرار دارد. از این رو، این متغیر می تواند تفاوت میان ارزش گذاری بازار و ارزش دفتری شرکت ها را در مدل پژوهش کنترل کند.

اندازه شرکت

اندازه شرکت در پژوهش حاضر بر اساس ارزش بازار سهام شرکت اندازه گیری می شود. ارزش بازار سهام از حاصل ضرب تعداد سهام منتشر شده شرکت در قیمت بازار هر سهم در پایان سال مالی به دست می آید. با توجه به اینکه ارزش بازار سهام در مقایسه با بسیاری از متغیرهای مورد استفاده در مدل، از مقادیر عددی بزرگتری برخوردار است، برای کاهش مقیاس عددی و ایجاد قابلیت مقایسه مناسب تر در تجزیه و تحلیل داده ها، از لگاریتم طبیعی ارزش بازار سهام استفاده می شود (نخیلی و همکاران^۱، ۲۰۱۷).

$$Size = \ln(TotalAssets)$$

اهرم مالی

اهرم مالی بیانگر میزان استفاده شرکت از منابع مالی مبتنی بر بدهی در تأمین دارایی ها و فعالیت های عملیاتی است و نشان می دهد چه بخشی از دارایی های شرکت از طریق بدهی تأمین مالی شده است. در پژوهش های مالی، این متغیر معمولاً از طریق نسبت ارزش دفتری کل بدهی ها به ارزش دفتری کل دارایی ها اندازه گیری می شود.

1 Nakhili et al

در پژوهش حاضر، اهرم مالی به صورت نسبت ارزش دفتری کل بدهی ها به ارزش دفت ری کل دارایی ها محاسبه شده است.

۷. یافته های پژوهش

۷-۱. آمار توصیفی

تحلیل داده های پژوهش از دیدگاه آمار توصیفی به معنای بررسی، توضیح و بیان خصوصیات اصلی داده ها است. در این روش، ابتدا داده ها به صورت دسته بندی شده و در قالب جداول متنوع به نمایش درمی آیند. سپس از شاخص های عددی برای اندازه گیری مقادیر مرکزی داده ها، مانند میانگین و میانه، و نیز شاخص های پراکندگی مانند انحراف معیار، استفاده می شود. جدول زیر نشان دهنده ی نتایج این تحلیل برای متغیرهای مختلف پژوهش است.

جدول آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد مشاهدات	میانگین	میانه	حداقل	حداکثر	انحراف معیار
بهره وری شرکت ها	۷۲۱	۲۶۹۳۹	۲۷۰۷۰	۱۵۵۵۰	۳۹۵۰۰	۰۳۸۸۱
انگیزه قراردادی	۷۲۱	۰۷۰۳۹	۰۷۰۱۰	۰۲۹۹۰	۱۱۵۱۰	۰۱۶۳۸
انگیزه مالیاتی	۷۲۱	۰۴۵۲۲	۰۰۰۰۰	۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	۰۴۹۸۱
انگیزه سیاسی	۷۲۱	۱۱۹۸۲۶	۱۲۰۴۰۰	۸۵۰۰۰	۱۴۵۳۸۰	۱۲۰۳۰
اندازه شرکت	۷۲۱	۱۴۴۱۳۱	۱۴۳۹۶۰	۱۱۰۲۲۰	۱۷۹۸۴۰	۱۳۷۱۳
اهرم مالی	۷۲۱	۰۴۵۹۳	۰۴۳۴۰	۰۰۸۰۰	۰۸۷۸۰	۰۱۷۹۵
ارزش بازار به ارزش دفتری	۷۲۱	۱۸۰۹۶	۱۷۱۳۰	۰۶۴۶۰	۴۵۰۰۰	۰۶۹۲۴

در جدول آمار توصیفی، اطلاعات مربوط به متغیرهای پژوهش شامل تعداد مشاهدات، میانگین، حداقل، حداکثر و انحراف معیار ارائه شده است. بررسی میانگین متغیرها نشان می دهد که بیشترین میانگین عددی مربوط به متغیر اندازه شرکت با مقدار ۱۴۴۱۳۱ و کمترین میانگین مربوط به انگیزه مالیاتی با مقدار ۰۴۵۲۲ است. همچنین براساس اطلاعات جدول فوق، بیشترین مقدار انحراف معیار در میان متغیرها مربوط به اندازه شرکت است که دارای انحراف معیار ۱۳۷۱۳ می باشد، در حالی که کمترین مقدار انحراف معیار متعلق به انگیزه قراردادی با مقدار ۰۱۶۳۸ است، این عامل بیانگر آن است که بیشترین پراکندگی متعلق به اندازه شرکت و کمترین پراکندگی متعلق به انگیزه قراردادی می باشد.

۲-۷. آزمون نرمال بودن متغیرهای پژوهش

بررسی نرمال بودن داده ها یکی از مراحل اولیه و ضروری در مدل سازی است. در این پژوهش نیز برای تعیین نرمال بودن یا نبودن داده ها از آزمون جاک-برا بهره گرفته شده است.

مفروضات آزمون جاک-برا به شرح زیر است:

- فرضیه صفر: توزیع داده ها نرمال است.
- فرضیه مقابل: توزیع داده ها نرمال نیست.

جدول بررسی نرمال بودن متغیرها تحت آزمون جاک-برا

متغیر	آماره جاک-برا	احتمال	نتیجه آزمون
بهره وری شرکت ها	۱.۱۵۹۰	۰.۵۶۰۲	نرمال
انگیزه قراردادی	۴.۰۰۱۵	۰.۱۳۵۲	نرمال
انگیزه مالیاتی	۱۲۰.۲۰۷۷	۰.۰۰۰۰	غیرنرمال
انگیزه سیاسی	۲۷.۰۱۳۸	۰.۰۰۰۰	غیرنرمال
اندازه شرکت	۳.۲۶۹۴	۰.۱۹۵۰	نرمال
اهرم مالی	۲۶.۴۹۹۰	۰.۰۰۰۰	غیرنرمال
نسبت ارزش بازار به ارزش	۲۴۸.۸۵۶۶	۰.۰۰۰۰	غیرنرمال

مطابق نتایج ارائه شده در جدول، وضعیت توزیع متغیرهای پژوهش با استفاده از آزمون جاک-برا مورد بررسی قرار گرفته است. همان گونه که مشاهده می شود، احتمال مربوط به متغیرهای بهره وری شرکت ها، انگیزه قراردادی و اندازه شرکت، به ترتیب برابر با ۰.۵۶۰۲، ۰.۱۳۵۲ و ۰.۱۹۵۰ است که در هر سه مورد بیشتر از سطح معناداری ۰.۰۵ است. بنابراین، فرض صفر آزمون جاک-برا مبنی بر نرمال بودن توزیع داده ها برای این متغیرها رد نمی شود.

در مقابل، احتمال محاسبه شده برای متغیرهای انگیزه مالیاتی، انگیزه سیاسی، اهرم مالی و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری کمتر از ۰.۰۵ به دست آمده است که نشان دهنده رد فرض صفر آزمون و عدم انطباق توزیع این متغیرها با توزیع نرمال است. با توجه به این نتایج، به منظور بهبود وضعیت توزیع داده ها و فراهم کردن شرایط مناسب برای انجام

تحلیل های آماری، داده های پرت شناسایی و حذف شدند و داده های اصلاح شده در متغیرهای جدید ذخیره گردیدند. پس از انجام این اصلاحات، توزیع متغیر وابسته یعنی بهره وری شرکت ها مورد بررسی مجدد قرار گرفت و نرمال بودن آن تأیید شد؛ بنابراین، متغیر وابسته اصلاح شده برای استفاده در تحلیل رگرسیونی آماده شد.

در مجموع، نتایج آزمون جاک - برا و اقدامات انجام شده در مرحله آماده سازی داده ها نشان می دهد که پیش از برآورد مدل های رگرسیونی، وضعیت توزیع داده ها مورد بررسی و در موارد لازم اصلاح شده است. بدین ترتیب، پس از شناسایی و حذف داده های پرت و ایجاد متغیرهای اصلاح شده، داده های مورد استفاده برای ادامه تحلیل های اقتصادسنجی آماده شدند.

۷-۳. آزمون مانایی متغیرهای پژوهش

نخستین مرحله در انجام برآوردهای تجربی، بررسی مانایی متغیرهای پژوهش است. در این راستا، از آزمون ریشه واحد دقیق فیشر برای ارزیابی مانایی متغیرها استفاده شده است. این آزمون بر پایه دو فرضیه عمل می کند:

- فرضیه صفر (H_0): وجود ریشه واحد در سری زمانی و متغیر مانا نیست.
- فرضیه مقابل (H_1): عدم وجود ریشه واحد در سری زمانی و متغیر مانا است.

پس از محاسبه آماره آزمون، اگر مقدار آماره محاسبه شده از مقدار جدول کمتر باشد، فرض صفر رد شده و فرض مقابل پذیرفته می شود.

جدول آزمون ریشه واحد دقیق فیشر

متغیر	آماره فیشر	احتمال	نتیجه
بهره وری شرکت ها	۴۱۲.۲۸۳۰	۰.۰۰۰۰	مانا در سطح
انگیزه قراردادی	۴۷۴.۹۱۵۰	۰.۰۰۰۰	مانا در سطح
انگیزه مالیاتی	۳۵۲.۱۴۵۰	۰.۰۰۰۰	مانا در سطح
انگیزه سیاسی	۴۳۴.۰۳۵۰	۰.۰۰۰۰	مانا در سطح
اندازه شرکت	۴۴۶.۹۰۸۰	۰.۰۰۰۰	مانا در سطح
اهرم مالی	۴۱۸.۵۶۵۰	۰.۰۰۰۰	مانا در سطح
نسبت ارزش بازار به ارزش	۴۳۹.۰۶۶۰	۰.۰۰۰۰	مانا در سطح

نتایج آزمون، که در جدول فوق ارائه شده است، نشان می دهد که مقدار سطح معنی داری برای تمام متغیرها کمتر از ۵ درصد است. بنابراین، متغیرهای پژوهش در طی دوره مورد بررسی پایدار و مانا بوده اند و می توان از آن ها در برآورد مدل های رگرسیونی استفاده کرد.

۴-۷. بررسی ناهمسانی واریانس ها

در این بخش از پژوهش، به منظور بررسی وجود و شدت ناهمسانی واریانس در مدل رگرسیونی، از آزمون ناهمسانی واریانس استفاده شده است. به طور کلی، اگر پراکندگی خطاها در سطح معنی داری مشخصی یکنواخت نباشد، مدل با مشکل واریانس ناهمسان مواجه خواهد بود. این مسئله می تواند بر اعتبار نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی تأثیر منفی بگذارد و منجر به برآوردهای نادرست شود.

مفروضات آزمون به شرح زیر است:

- فرضیه صفر: واریانس جملات اخلال ثابت و همسان است.
- فرضیه مقابل: واریانس جملات اخلال ثابت نبوده و ناهمسانی واریانس وجود دارد.

جدول نتایج آزمون ناهمسانی واریانس

نتیجه آزمون	احتمال	آماره آزمون	فرضیه پژوهش
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰.۸۶۳۷	۸۷.۴۳۷۲	فرضیه اول
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰.۵۶۹۸	۹۹.۸۴۰۹	فرضیه دوم
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰.۸۸۷۹	۸۵.۹۲۴۳	فرضیه سوم
عدم وجود ناهمسانی واریانس	۰.۲۲۹۱	۱۱۳.۳۱۲۱	مدل کلی پژوهش

به منظور بررسی یکی از فروض اساسی رگرسیون، آزمون ناهمسانی واریانس برای هر یک از مدل های مربوط به فرضیه های پژوهش اجرا شد. همان گونه که نتایج جدول فوق نشان می دهد، مقدار احتمال در تمامی مدل ها بزرگ تر از سطح خطای ۰.۰۵ است. بر این اساس، فرضیه صفر مبنی بر همسان بودن واریانس جملات اخلال رد نمی شود و شواهدی مبنی بر وجود ناهمسانی واریانس مشاهده نمی شود. در نتیجه، می توان بیان کرد که واریانس خطاها در مدل های پژوهش ثابت بوده و برآورد ضرایب رگرسیونی از این منظر قابل اتکا است. بنابراین، نتایج آزمون های معنی داری ضرایب و تفسیر روابط میان متغیرهای پژوهش با اطمینان بیشتری قابل استفاده خواهد بود.

۵-۷. آزمون چاو و هاسمن

برای تخمین مدل های پژوهش، از تکنیک داده های تلفیقی استفاده شده است. این روش با ترکیب داده های سری زمانی و مقطعی، امکان افزایش تعداد مشاهدات، ارتقای درجه آزادی، کاهش ناهمسانی واریانس و کاهش هم خطی

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

میان متغیرها را فراهم می سازد. بر همین اساس، تخمین مدل ها با استفاده از داده های ترکیبی برای کلیه شرکت های نمونه در بازه زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۳ انجام شده است.

برای تشخیص وجود ناهمگنی میان مقاطع، از آزمون لیمر (چاو) استفاده شده است که فرضیه های آن به صورت زیر تعریف می شوند:

- فرضیه صفر (H_0): داده ها قابل ادغام هستند و تفاوت معناداری میان واحدهای مقطعی وجود ندارد (داده تلفیقی).
- فرضیه مقابل (H_1): داده ها قابل ادغام نیستند و تفاوت معناداری میان واحدهای مقطعی وجود دارد (داده تابلویی).

به بیان دیگر، لازم است مشخص شود که خطای ناشی از تخمین صرفاً در طول زمان رخ داده است یا اینکه علاوه بر تغییرات زمانی، ناشی از تفاوت میان واحدهای مقطعی نیز بوده است. در مواجهه با چنین خطاهایی، دو نوع اثر در نظر گرفته می شود: اثرات ثابت و اثرات تصادفی.

- فرضیه صفر (H_0): روش اثرات تصادفی برای تخمین مناسب است.
- فرضیه مقابل (H_1): روش اثرات ثابت برای تخمین مناسب است.

جدول نتایج آزمون اف لیمر (چاو) و هاسمن

نتیجه	آزمون هاسمن		نتیجه	آزمون اف لیمر		مدل
	سطح معنی داری	آماره آزمون		سطح معنی داری	آماره آزمون	
اثرات تصادفی	۰.۷۴۱۱	۱.۹۷۰۸	اثرات ثابت	۰.۰۰۰۱	۱.۶۹۷۲	فرضیه اول
اثرات تصادفی	۰.۵۱۶۷	۳.۲۵۱۱	اثرات ثابت	۰.۰۰۰۰	۲.۶۷۳۳	فرضیه دوم
اثرات تصادفی	۰.۷۸۷۷	۱.۷۱۶۸	اثرات ثابت	۰.۰۰۰۱	۱.۶۹۱۲	فرضیه سوم

با توجه به نتایج جدول فوق سطح معناداری آزمون اف لیمر در مدل های پژوهش کمتر از ۵ درصد است، از این رو نوع داده ها تابلویی و آزمون هاسمن تعیین کننده نوع رگرسیون خواهد بود. با توجه به نتایج آزمون هاسمن در مدل اول و دوم پژوهش سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد است، لذا باید از روش پانل دیتا- ثابت استفاده کرد.

۶-۷. نتایج آزمون فرضیه فرعی اول

در این پژوهش، سه فرضیه مطرح شده اند که به وسیله مدل های رگرسیونی برآورد و آزمون می شوند.

بین انگیزه قراردادی محافظه کاری در حسابداری و سطح بهره‌وری شرکت‌ها رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

جدول خلاصه نتایج آزمون فرضیه اول

متغیر	ضریب برآورد	آماره t	سطح معناداری
عرض از مبدأ	۱.۶۲۰۸	۷.۶۰۹۹	۰.۰۰۰۰
انگیزه قراردادی	۰.۴۶۱۱	۴.۵۸۹۹	۰.۰۰۰۰
اندازه شرکت	۰.۰۵۸۷	۴.۶۳۶۰	۰.۰۰۰۰
اهرم مالی	-۰.۳۶۰۳	-۳.۸۰۵۳	۰.۰۰۰۲
آماره F	۱۵.۳۶۱۲		۰.۰۰۰۰
ضریب تعیین		۰.۰۷۹۰	
ضریب تعیین تعدیل شده		۰.۰۷۳۹	
آماره دوربین- واتسون		۱.۹۳۵۲	

نتایج حاصل از برآورد مدل نشان می‌دهد که انگیزه قراردادی با ضریب ۰/۴۶۱۱ و سطح معناداری ۰/۰۰۰، تأثیر مثبت و معناداری بر سطح بهره‌وری شرکت دارد. بنابراین، با توجه به مثبت و معنادار بودن ضریب انگیزه قراردادی، فرضیه اول پژوهش تأیید می‌شود.

۷-۷. نتایج آزمون فرضیه فرعی دوم

بین انگیزه مالیاتی محافظه کاری در حسابداری و سطح بهره‌وری شرکت‌ها رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

جدول خلاصه نتایج آزمون فرضیه دوم

متغیر	ضریب برآورد	آماره t	سطح معناداری
عرض از مبدأ	۲.۱۵۶۳	۱۱.۲۸۴۶	۰.۰۰۰۰
انگیزه مالیاتی	-۰.۴۳۶۸	-۲۰.۳۸۲۹	۰.۰۰۰۰
اندازه شرکت	۰.۰۵۵۲	۴.۴۷۱۰	۰.۰۰۰۰
اهرم مالی	-۰.۳۰۱۸	-۳.۳۲۵۶	۰.۰۰۰۹
آماره F	۱۱۴.۵۴۵۸		۰.۰۰۰۰
ضریب تعیین		۰.۳۹۰۲	
ضریب تعیین تعدیل شده		۰.۳۸۶۸	
آماره دوربین- واتسون		۲.۰۵۵۹	

نتایج حاصل از برآورد مدل نشان می‌دهد که انگیزه مالیاتی با ضریب -۰/۴۳۶۸ و سطح معناداری ۰/۰۰۰۰، تأثیر منفی و معناداری بر سطح بهره‌وری شرکت دارد. بنابراین، با توجه به منفی و معنادار بودن انگیزه مالیاتی، فرضیه دوم پژوهش تأیید می‌شود.

۷-۸. نتایج آزمون فرضیه فرعی سوم

بین انگیزه سیاسی محافظه کاری در حسابداری و سطح بهره‌وری شرکت‌ها رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

جدول خلاصه نتایج آزمون فرضیه سوم

متغیر	ضریب برآورد	آماره t	سطح معناداری
عرض از مبدأ	۱.۳۷۲۹	۵.۲۴۳۶	۰.۰۰۰۰
انگیزه سیاسی	۰.۰۵۲۵	۳.۶۶۰۱	۰.۰۰۰۳
اندازه شرکت	۰.۰۵۵۳	۴.۳۶۴۹	۰.۰۰۰۰
اهرم مالی	-۰.۳۷۹۷	-۳.۹۸۲۴	۰.۰۰۰۱
آماره F	۱۳.۳۴۹۵		۰.۰۰۰۰
ضریب تعیین		۰.۰۶۹۴	
ضریب تعیین تعدیل شده		۰.۰۶۴۲	
آماره دوربین-واتسون		۱.۹۴۴۳	

نتایج حاصل از برآورد مدل نشان می‌دهد که انگیزه سیاسی با ضریب ۰/۰۵۲۵ و سطح معناداری ۰/۰۰۰۳، تأثیر مثبت و معناداری بر سطح بهره‌وری شرکت دارد. بنابراین، با توجه به مثبت و معنادار بودن ضریب انگیزه سیاسی، فرضیه سوم پژوهش تأیید می‌شود.

خلاصه نتایج حاصل از آزمون فرضیات

ردیف	فرضیه	نتیجه آزمون فرضیه
رد	تائید	
۱	✓	بین انگیزه قراردادی و سطح بهره‌وری شرکت رابطه معناداری وجود دارد.
۲	✓	بین انگیزه مالیاتی و سطح بهره‌وری شرکت رابطه معناداری وجود دارد.
۳	✓	بین انگیزه سیاسی و سطح بهره‌وری شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

۸. بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش سه فرضیه مورد آزمون قرار گرفت که در ادامه، به بررسی تحلیل نتایج حاصل از آن‌ها پرداخته می‌شود.

۱. فرضیه فرعی اول: بین انگیزه قراردادی محافظه کاری و سطح بهره‌وری شرکت‌ها رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول نشان داد که بین انگیزه قراردادی محافظه کاری در حسابداری و سطح بهره‌وری شرکت‌ها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این یافته بیانگر آن است که افزایش توجه به انگیزه‌های قراردادی محافظه کاری می‌تواند با بهبود سطح بهره‌وری شرکت‌ها همراه باشد. در تبیین این نتیجه می‌توان به نقش محافظه کاری در کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و محدود کردن رفتارهای فرصت طلبانه مدیران اشاره کرد؛ موضوعی که می‌تواند زمینه تصمیم‌گیری کارآمدتر و استفاده مناسب‌تر از منابع شرکت را فراهم کند.

شایان ذکر است که این نتیجه این فرضیه با نتایج پژوهش های فروغی (۱۳۸۸)، احمد و دولمان (۲۰۱۱)، گارسیا لارا و همکاران (۲۰۱۶) همسو می باشد.

۲. فرضیه فرعی دوم: بین انگیزه مالیاتی محافظه کاری و سطح بهره وری شرکت ها رابطه ی معناداری وجود دارد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم نشان داد که بین انگیزه مالیاتی محافظه کاری در حسابداری و سطح بهره وری شرکت ها رابطه منفی و معناداری وجود دارد. این یافته بیانگر آن است که افزایش انگیزه های مالیاتی مرتبط با محافظه کاری حسابداری می تواند با کاهش سطح بهره وری شرکت ها همراه باشد. در تبیین این نتیجه می توان بیان کرد که ملاحظات مالیاتی ممکن است بر تصمیم های مرتبط با سرمایه گذاری، رشد شرکت و نحوه تخصیص منابع اثرگذار باشد و در صورت ایجاد انگیزه برای حفظ وضعیت موجود، زمینه کاهش کارایی استفاده از منابع و در نتیجه کاهش بهره وری شرکت را فراهم کند.

شایان ذکر است که این نتیجه این فرضیه با نتایج پژوهش های بیرانوند و جنانی (۱۳۹۵)، بندیک و همکاران (۲۰۱۷)، گلوور و لوین (۲۰۲۱) همسو می باشد.

۳. فرضیه فرعی سوم: بین انگیزه سیاسی محافظه کاری و سطح بهره وری شرکت ها رابطه ی معناداری وجود دارد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم نشان داد که بین انگیزه سیاسی محافظه کاری در حسابداری و سطح بهره وری شرکت ها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این یافته بیانگر آن است که افزایش انگیزه سیاسی برای اعمال محافظه کاری حسابداری می تواند با افزایش سطح بهره وری شرکت ها همراه باشد. در تبیین این نتیجه می توان بیان کرد که توجه شرکت ها به ملاحظات سیاسی و الزامات ناشی از محیط سیاسی و نهادی می تواند بر سیاست های گزارشگری مالی اثرگذار باشد و از طریق تقویت انضباط در گزارشگری و تصمیم گیری، زمینه استفاده کارآمدتر از منابع شرکت را فراهم سازد.

شایان ذکر است که این نتیجه این فرضیه با نتایج پژوهش های امامی ده چشمه و همکاران (۱۴۰۲)، بوشمن و پیوتروسکی (۲۰۰۶) همسو می باشد.

۹. پیشنهاد های حاصل از پژوهش

با اتکا بر نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر، پیشنهاد های زیر ارائه می شود:

۱. مدیران شرکت ها و ارکان نظارتی، سازوکارهای قراردادی مرتبط با گزارشگری مالی را به گونه ای طراحی و اجرا کنند که ضمن ایجاد انگیزه برای ارائه اطلاعات مالی محتاطانه، زمینه نظارت مؤثرتر بر تصمیم های مدیریتی و استفاده کارآمدتر از منابع شرکت فراهم شود.

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

۲. مدیران شرکت ها در اتخاذ رویه های گزارشگری متأثر از ملاحظات مالیاتی، آثار این تصمیم ها بر سرمایه گذاری، تخصیص منابع و بهره وری شرکت را مورد توجه قرار دهند. همچنین، نهادهای سیاست گذار مالیاتی می توانند با ایجاد سازوکارهای شفاف و باثبات مالیاتی، از شکل گیری انگیزه هایی که ممکن است شرکت ها را به سمت تصمیم های غیرمولد یا تخصیص نامناسب منابع سوق دهد، جلوگیری کنند.
۳. شرکت ها در شرایطی که تحت تأثیر ملاحظات سیاسی و نهادی قرار دارند، کیفیت و انضباط گزارشگری مالی خود را حفظ کنند و از این شرایط در جهت تقویت شفافیت و بهبود فرایند تصمیم گیری استفاده نمایند. این امر می تواند زمینه استفاده کارآمدتر از منابع و ارتقای بهره وری شرکت را فراهم سازد.
۴. مدیران و اعضای هیئت مدیره هنگام اتخاذ سیاست های گزارشگری مالی، صرفاً به پیامدهای کوتاه مدت این سیاست ها توجه نکنند و آثار آن ها بر کارایی تخصیص منابع و بهره وری شرکت را نیز در نظر بگیرند.
۵. به حسابرسان و ارکان نظارتی شرکت ها پیشنهاد می شود در ارزیابی رویه های گزارشگری مالی، به انگیزه های شکل دهنده رفتار محافظه کارانه توجه بیشتری داشته باشند و آثار این انگیزه ها را بر تصمیم های مدیریتی، تخصیص منابع و عملکرد شرکت بررسی کنند. توجه به منشأ انگیزه محافظه کاری می تواند به شناسایی پیامدهای متفاوت آن برای شرکت کمک کند.

۱۰. محدودیت های پژوهش

- در هر پژوهش، عواملی وجود دارند که می توانند دستیابی پژوهشگر به اهداف پژوهش را محدود کنند و پژوهش حاضر نیز از این قاعده مستثنی نبوده است. مهم ترین محدودیت های این پژوهش به شرح زیر می باشند:
۱. تفاوت در ویژگی های عملیاتی، ساختار مالی و شرایط فعالیت شرکت های مورد بررسی می تواند بر میزان و نحوه شکل گیری انگیزه های محافظه کاری و همچنین سطح بهره وری آن ها اثرگذار باشد. از این رو، ممکن است نتایج به دست آمده برای تمامی شرکت ها با شدت یکسان قابل تعمیم نباشد.
 ۲. اندازه گیری متغیرهای پژوهش بر اساس اطلاعات و داده های مالی و حسابداری شرکت ها انجام شده است. از آنجا که برخی از مفاهیم مورد بررسی، از جمله انگیزه های محافظه کاری، ابعاد مختلفی دارند، استفاده از معیارهای متفاوت برای سنجش این متغیرها ممکن است به نتایج متفاوتی منجر شود.
 ۳. نتایج پژوهش حاضر بر مبنای مدل و متغیرهای در نظر گرفته شده در پژوهش به دست آمده است و ممکن است عوامل دیگری که در مدل پژوهش لحاظ نشده اند، بر سطح بهره وری شرکت ها یا رابطه میان انگیزه های محافظه کاری و بهره وری اثرگذار باشند.
 ۴. شرایط اقتصادی حاکم بر دوره مورد بررسی، از جمله تغییرات محیط اقتصادی و مقررات حاکم بر فعالیت شرکت ها، ممکن است بر رفتار شرکت ها و نحوه اتخاذ سیاست های گزارشگری مالی اثر گذاشته باشد؛ بنابراین، تفسیر نتایج باید با توجه به شرایط زمانی دوره پژوهش انجام شود.

۵. استفاده از داده های تاریخی شرکت ها و روش های اقتصادسنجی مورد استفاده در پژوهش، امکان بررسی روابط میان متغیرها را در چارچوب داده های موجود فراهم می کند؛ از این رو، تعمیم نتایج به دوره های زمانی آینده و شرایط اقتصادی متفاوت نیازمند بررسی و آزمون مجدد است.

منابع و مآخذ

۱- منابع فارسی

- افکنده، محمد و حمید، لایلا (۱۴۰۱). بررسی رابطه عدم قطعیت اقتصادی با محافظه کاری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۶(۲۱)، ۳۶۴-۳۷۵.
- امامی ده چشمه، سعید؛ خدادادی، ولی؛ نصیری، سعید و بصیرت، مهدی (۱۴۰۲). بررسی تأثیر اخبار بد بر انگیزه های محافظه کاری در حسابداری. مجله دانش حسابداری، ۱۴(۳)، ۳۹-۵۷.
- بیرانوند، مریم پیل و جنانی، محمدحسن (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین انگیزه های مالیاتی مدیران و مدیریت سود شرکت های عضو صنایع مختلف در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. اولین کنفرانس بین المللی پژوهش در حسابداری، مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی.
- توانگر، افسانه و کیوانفر، مختار (۱۳۹۸). تأثیر محافظه کاری حسابداری بر کوتاه بینی مدیران بیش اطمینان: شواهد تجربی از شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. حسابداری مدیریت، ۱۲(۴۰)، ۱۵-۲۷.
- دیدار، حمزه؛ منصورفر، غلامرضا و رحیمی، جبرائیل (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین مالکیت متقابل و کارایی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران با تأثیر متغیر میانجی رقابت بازار محصول. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۵، ۱۳۷-۱۵۹.
- فروغی، داریوش (۱۳۸۸). رابطه محافظه کاری و عملکرد سرمایه گذاری شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۷(۲۷)، ۱۴۷-۱۶۶.
- مرادی شهدادی، خسرو و سلمانزاده، راحله (۱۴۰۳). تأثیر مالکیت نهادی بر اجتناب از مالیات و محافظه کاری حسابداری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهش های راهبردی بودجه و مالیه، ۱۵(۱)، ۱۳۱-۱۵۱.
- مشایخی، بیتا و شهبازی، مجید (۱۳۹۳). بررسی رابطه نسبت بدهی، اندازه و هزینه سرمایه شرکت با محافظه کاری مشروط و غیرمشروط. دانش حسابداری، شماره ۱۶، ۳۳-۵۴.

حساس یگانه، یحیی و شهریاری، علیرضا (۱۳۸۲). بررسی رابطه بین تمرکز مالکیت و محافظه کاری در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهش های حسابداری مالی، شماره ۲، ۷۷-۹۴.

۲- منابع غیرفارسی

- Ahmed, Anwer S., & Duellman, Scott (2011). Evidence on the role of accounting conservatism in monitoring managers' investment decisions. *Accounting & Finance*, 51(3), 609-633.
- Aulia, Afra, & Praptiningsih, Praptiningsih (2025). The effect of corporate governance, financial distress, tax incentives, and firm size on accounting conservatism in the Indonesia banking sectors. *Educoretax*, 5(1), 59-75.
- Basu, Sudipta (1997). The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of Accounting and Economics*, 24(1), 3-37.
- Beaver, William H., & Ryan, Stephen G. (2005). Conditional and unconditional conservatism: Concepts and modeling. *Review of Accounting Studies*, 10(2), 269-309.
- Benedek, Dora; Deb, Pragyan; Gracia, Borja; Saksonovs, Sergejs; Shabunina, Anna; & Budina, Nina (2017). The right kind of help? Tax incentives for staying small. IMF Working Paper No. 17/139. International Monetary Fund, 1-32.
- Bushman, Robert M., & Piotroski, Joseph D. (2006). Financial reporting incentives for conservative accounting: The influence of legal and political institutions. *Journal of Accounting and Economics*, 42(1-2), 107-148.
- Callen, Jeffrey L.; Chen, Fang; Dou, Yijun; & Xin, Bin (2016). Accounting conservatism and performance covenants: Evidence from the syndicated loan market. *Contemporary Accounting Research*, 33(1), 239-271.
- Coelli, Timothy J.; Rao, D. S. Prasada; O'Donnell, Christopher J.; & Battese, George E. (2005). *An introduction to efficiency and productivity analysis*. 2nd ed. New York: Springer.
- García Lara, Juan Manuel; García Osma, Beatriz; & Penalva, Fernando (2016). Accounting conservatism and firm investment efficiency. *Journal of Accounting and Economics*, 61(1), 221-238.
- Glover, Brent, & Levine, Oliver (2021). Corporate tax avoidance, firm size, and capital misallocation. Working Paper.

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

Ishfaq, Saddia; Alim, Wajid; Ghaffar, Abdul; Khan, Saleh Nawaz; Sohail, Muhammad; & Ud Din, Ammar (2024). Nexus between accounting conservatism and board attributes: Moderating role of institutional ownership. *Migration Letters*, 21(S9), 76–91.

Nizar, Hamza; Hamza, Taher; & Lakhal, Faten (2024). How does institutional cross-ownership affect firm productivity? The importance of the corporate social responsibility channel. *International Journal of Finance & Economics*, 29(2), 1988–2010.

Syverson, Chad (2011). What determines productivity? *Journal of Economic Literature*, 49(2), 326–365.